

УДК 271.2-1 Флоровски Г.
DOI: 10.5937/sabornost1913103Z
Оригинални научни рад

Јован Зизијулас

Атинска академија наука, Атина

О. Георгије Флоровски: Свевремени значај његовог доприноса богословљу

Abstract: Питање којим ћемо се позабавити гласи: које то теме, од тема које су занимале блаженопочившег учитеља о. Георгија Флоровског, настављају и данас да занимају Православну Цркву и њено богословље, и какав бисмо одговор на те теме могли да извучемо из списалаштва које нам је за собом оставио наш учитељ. На овај начин ће се показати актуелност његовог доприноса богословљу и значај тог доприноса за данашњу стварност Православне Цркве и њеног богословља.

Key words: савремено богословље, Георгије Флоровски, подвиг, Црква, јединство Цркве.

Постоје учитељи и писци чија дела и допринос превазилазе границе њиховог времена, задобијајући свевремени значај за будућа поколења и њихове егзистенцијалне проблеме. Овакви учитељи постају „оци“ који „рађају“ ученике у свим временима, као што је то превасходно случај са Оцима Цркве.

Један такав учитељ који, упркос проласку четрдесет година од његовог упокојења, остаје актуелан и у нашем времену јесте Георгије Флоровски. Блажене успомене о. Георгије Флоровски рођен је у Русији, но превирања светских размера његовог времена принудила су га да највећи и најкреативнији део свога живота проведе с почетка у Европи а на крају у Америци, где је и окончао свој овоземаљски живот. Овакве прилике пружиле су му могућност да проноси сведочење православног богословља ширим и, за његово време, васељенским простором; на почетку као професор Института „Свети Сергије“ у Паризу, у наставку као декан Богословског факултета „Свети Владимир“ у Њујорку, затим као професор Харвардског универзитета и, коначно, као професор Принстонског универзитета у Сједињеним Америчким Државама. На овом свом дугом академском путу о. Георгије Флоровски ревносно учествује у екуменском покрету који у то доба достиже свој врхунац, и то као оснивачки члан Светског савета цркава 1947. године и активни члан одсека „Вера и поредак“, и такође као

члан православне делегације на Генералној скупштини у Еванстону 1956. године, где ће оставити снажан печат православног сведочења. Надарен широким познавањем језика, које је био стекао још у детињству (рођен је и одгојен у породици интелектуалаца) — познавао је и с лакоћом се служио енглеским, немачким и француским језиком, као и савременим грчким језиком у великом степену, док је био потпуно упознат са старогрчким и латинским језиком — слободно се кретао на највишим нивоима међународне академске заједнице која га је у навратима и почастовала високим звањима, као што је „почасни доктор“ неколико универзитета.

Ова ширина видикâ блаженопочившег учитеља снажно је оличена и у његовој богословској мисли и доприносу. Као велики Оци ране Цркве, тако је и он започео дубоким познавањем философије свога времена (коју је извесно време и предавао), да би коначно поставио њене проблематике и питања, те да би за одговорима трагао у изучавању Отаца Цркве Којој се коначно трајно посветио од времена свог подучавања на Институту за Православно богословље „Свети Сергије“ у Паризу. Тако је могао са потпуном лагодношћу да доведе реч Отаца, и у наставку православља, у дијалог са интелигенцијом свога доба и да је учини вредном поштовања и међу њеним најврснијим представницима.

О. Флоровски је у овим оквирима развио и истакао своје уверење да је православно богословље нераскидиво везано за „хеленство“. Ово његово гледиште ни у чему није имало везе са национализмом, већ са уверењем да је отачко и догматско учење Цркве отеловљено, и да нам се даје у категоријама позајмљеним из јелинске философије те да му, следом, не можемо прићи без упознавања са јелинским категоријама мишљења. Стога је прва његова брига била, када је ступио на место декана Богословског факултета „Свети Владимир“ у Њујорку, да у наставни програм уведе наставу грчког језика, потез који је изазвао крајње оштре реакције и довео, уз друге разлоге, до његовог удаљења са места декана Факултета. (У друге разлоге спада и његов покушај да уздигне академски ауторитет Факултета, у циљу његовог изједначавања са осталим академским институцијама у Америци; покушај који је за собом повукао оптужницу да би то довело, осим до „хеленизације“, и до „американизације“ Факултета). У основи свих ових проблема у суштини је лежала дилема да ли ће се православље отеловити у савременом свету, уколико ступи у дијалог са својим културним окружењем, или ће остати један наставак руске традиције у изгнанству. О. Георгије је на православље увек гледао у дијалогу са савременим светом, и томе је посветио цео свој живот.

Ово запажање уводи нас и у тему ове студије. Питање којим ћемо се позабавити гласи: које то теме, од тема које су занимале блаженопочившег учитеља о. Георгија Флоровског, настављају и данас да занимају Православну Цркву и њено богословље, и какав бисмо одговор на те теме могли

да извучемо из списалаштва које нам је за собом оставио наш учитељ. На овај начин ће се показати актуелност његовог доприноса богословљу и значај тог доприноса за данашњу стварност Православне Цркве и њеног богословља.

1. Преношење светоотачког богословља у наше доба

Православна Црква је примила своју веру од Отаца Цркве. Њена верност учењу Отаца чини темељ њеног идентитета. Овај аксиом представља угаони камен православног богословља сваке епохе. Како се пак ово учење преноси из прошлости у садашњост, из једне културолошке средине у другу? — Чујмо шта о овом питању каже о. Флоровски приликом свечаног освећења Богословског факултета „Свети Владимир“ у Њујорку, године 1948:

„...савремени човек може и доликује му да истрајава у предањској вери и Цркви Отаца без жртвовања своје слободе мишљења и без издаје потреба и захтева савременог (му) света... Задатак савременог православног теолога вишесложан је и огроман... Пре свега треба да схвати да је дужан обраћати се васељенском слушашишту... напосто зато што је отачко предање предање васељенско. И треба да употреби сву своју умешност не би ли изразио васељенску поруку Отаца, и то на такав начин да обезбеди васељенски одазив“.

И наставља веома карактеристично:

„Ово се очито не може постићи ропским понављањем („servile repetition“) слова Отаца, управо као што се не може постићи неким библјским фундаментализмом. Робовање је страно, како Библији, тако и Оцима. Они сами били су одважни, храбри и отиснути у неизвесно („adventurous“), трагатељи за дожанском истином... Никаква обнова није могућа без повратка на изворе. Али, то треба да буде повратак на изворишта, на зденац воде живе, а не у неки музеј часних али превазиђених реликвија.“

У наставку, цењени учитељ предлаже два начина за постизање живог преноса отачког предања у савремено доба. Један начин је тумачење светоотачког и догматског предања Цркве кроз *бојослужење Цркве и литургијски животи*. О. Флоровски је веровао да се отачко и догматско учење доживљава унутар литургијског живота Цркве, и да се на тај начин *живо* проноси у сваком времену. *Lex orandi* и *lex credendi* изнова треба, као у светоотачко време, да постану извори који се узајамно нападају. Како он пише у свом спису:

„Истинско богословље може извирати само из литургијског искуства“. И додаје:

„Литургијски прилаз богословљу увек је представљао знак распознавања Православне Цркве“.

Но, овако протумачен пренос отачког и догматског предања путем литургијског искуства (којим се, нажалост, наше академско богословље никада није служило) дотиче се само верника Цркве, који учествују у њеном литургијском животу. Како ће се пак пренети и протумачити ово предање неправославним хришћанима, па чак и онима ван Цркве, културној средини нашег времена? О. Флоровски у овом случају предлаже оно што он назива „*новоотачком синџезом*“. У истом спису пише:

„Можда се налазимо на корак од једне нове синтезе у богословљу, једне *новоотачке* синтезе, рекао бих... Ово се указује као једна од најнепосреднијих дужности („objectives“) Цркве у нашем времену“.

Но, шта то има на уму о. Флоровски овом својом реченицом? Неки је можда схвате као напуштање Отаца, као предлог за неко „после-отачко“ богословље. За једног теолога који је свој живот посветио изучавању и указивању на Оце Цркве, овакво размишљање било би несхватљиво. Истинити смисао ове идеје управо је супротан: како ћемо учинити да Оци изнова проговоре у наше време, односно, како њихово учење изразити језиком и појмовима којима се изражавају људи у конкретном времену и одређеној култури. Ово се ни у чему не разликује од онога што су сами Оци чинили онда када су преносили библијско предање у своје време, служећи се терминима који нису постојали у Светоме Писму, као што су „суштина“, „природа“, „ипостас“, „личност“ итд., а који су били појмови времена у којем су живели. То није довело до „хеленизације хришћанства“, како је Харнак оптужио Оце, већ до *христијанизације хеленства*, како епоху Отаца целисходно назива о. Флоровски. Као што христијанизација хеленства не би успела да Оци нису користили грчке философске појмове свога времена, тако је и преношење учења Отаца од једног времена до другог могуће једино путем појмова и проблематика времена или културне средине, у коју се преноси светоотачка порука.

Следствено овоме, о. Флоровски је мишљења да није довољно сакупљати и износити одељке из дела Отаца, нити пак само истраживати значење које су речи Отаца имале у њихово време. Оце треба *јшумачијши*, а тумачење се разликује од егзегезе која само преноси смисао речи из једног језика у други. У својој изврсној студији „The Predicament of the Christian Historian“, посвећеној издању у част Пола Тилиха, о. Флоровски усваја гледиште Бенедета Крочеа, по којем је посао историчара „тумачење“, односно дијалог између особа једног времена и особа неког другог времена, дијалог у којем се постављају питања и траже одговори. У тумачењском приступању Оцима питања која ће се поставити могу проистацати само из нашег времена, и сасвим је могуће да нису била постављана у време Отаца (на пример, питања из биоетике, психологије, друштвених односа у доба технологије итд.), док одговори Отаца, да би имали смисла за савременог човека, могу бити дати једино помоћу појмова и категорија савременог доба.

Све ово указује на актуелност коју и у данашње време има предлог ценог учитеља за оно што је он назвао „новоотачком синтезом“. Ради се о „утелотворењу“ светоотачке речи у свету у којем живимо, да би и она поделила са нама наше егзистенцијалне проблеме и дала на њих свој одговор.

2. Однос Православне Цркве и осталих хришћана

Видели смо да је блажене успомене о. Флоровски ревносно учествовао у екуменском покрету свога времена, и то у формирању његових првих институција и органа. Такво његово залагање извирало је из његових богословских начела и уверења (био је пре и изнад свега теолог), која су била везана за његову *еклисиологију*. О којим начелима је реч и какав значај она могу имати за данашње гледиште православља о питању јединства хришћана?¹

Пре него што пређемо на еклисиолошке претпоставке учествовања о. Флоровског у екуменском покрету, треба истаћи да се вечне успомене учитељ није слагао са начином на који су на екуменски покрет гледали протестанти, његови изградитељи. Уместо узајамног приклањања и обједињавања постојећих хришћанских ентитета, онако како они постоје данас, о. Флоровски се залагао за оно што је називао „екуменизам у времену“ („ecumenism in time“), наиме за приближавање хришћана на основи *йредања* Цркве, које би и требало да буде мерило сваком хришћанском ентитету: требало би се одрећи сваког отклона од заједничког предања ране неподељене Цркве и на таквој основи стићи до уједињења хришћана. Вреди напоменути да је слично гледиште имала и Васељенска патријаршија када је узела учешћа у екуменском покрету: до поновног уједињења хришћанства треба да дође на основама ране неподељене Цркве првог хиљадугодишта по Христу.

За о. Флоровског ово питање представљало је општије основно црквено начело. Његово уверење, које је наглашено и у навратима износио у јавност у својим списима, гласило је да су Исток и Запад некада чинили, како их он то сликовито именује, „сијамске близанце“ који се један од другог не могу одвојити а да нема последица по оба. Зато је веровао и јавно износио да је раскол Истока и Запада имао последица по саборност *одеју сйрана*, и да је њихово поновно сједињење неопходно из еклисиолошког угла за обе стране.

Оваквим својим ставом о. Флоровски не подразумева да Православна Црква није *Una Sancta*. Он одлучно одбацује „теорију грана“, по којој би Православна Црква била једна Црква међу многима. Православна Црква представља верни наставак „једне, свете и апостолске Цркве“, но то не значи да се Она може схватати и да може постојати без проживљавања

¹ Уп. Зизијулас, 2013, стр. 1–5.

„трагедије“ раскола, како је именује, наине, без трагања за исцељењем раскола, бола због одсуства брата.

Овим путем о. Флоровски жели да се сучели са идејом славенофилâ (Хомјакова и других), по којој је Исток сам себи довољан и нема потребу за Западом. Ову идеју именује „историјским митом, грешним и опасним митом“ који су и данас, нажалост, усвојили многи православни. „Та увржена самоодмана („illusion“) самодовољности треба“, каже, „да се уруши“.

У свему овоме јавља се и спорно питање граница Цркве, о којем су гледишта о. Флоровског изазвала дискусије. Свестан сам да ће ово питање представљати предмет посебног излагања током овог нашег сусрета. У овом свом општем уводном говору поставићемо само опште оквире учитељевих погледа како би било предочено његово шире еклисиолошко становиште.

Проблематика о. Флоровског започиње једним историјским запажањем. По светоме Кипријану, свако одвајање од јединства Цркве, сваки раскол или јерес, повлачи за собом потпуно одсуство дарова Светога Духа. Сходно томе, све тајне које савршавају схизматици и јеретици лишене су Божије благодати и „непостојеће“ су. Но, чини се да овакав став светог Кипријана није био прихваћен у пракси Цркве. Већ Василије Велики прави разлику између јеретикâ, расколникâ и „пара-синагоге“ (сабрања без дозволе епископа), ослобађајући од понављања чина крштења последње две категорије, док Други васељенски сабор проширује овај изостанак понављања и на многе категорије јеретикâ, укључујући и аријанце. Како се да богословски објаснити овакав став Василија Великог и Васељенског сабора, који се уз то шири и на тајну ступања у свештенство признавањем рукоположења чак и самих јеретикâ?

Решење које нуде млађи православни теолози преко идеје „икономије“ (признавање „по икономији“) о. Флоровског не задовољава у богословском погледу: како је могуће, пита он, да Црква „икономијом“ признаје једну стварност (божанску благодат током чина свете тајне) која не постоји? Ако благодат није деловала током чина крштења или рукоположења расколникâ, како је могуће да их Црква призна као свете тајне? Ако их, са друге стране, преко „икономије“ призна за обављене у Светоме Духу, како тада важи начело светог Кипријана, по којем су расколници лишени божанске благодати?

О. Флоровски је проблем раскола сматрао најозбиљнијим еклисиолошким питањем, са којим се суочава православно богословље (наглашавао га је у својим предавањима на Харварду и поверио ми га је за тему семинарског рада на постдипломским студијама). Гледајући како се Црква у пракси рано удаљила од става светог Кипријана, и не задовољавајући се идејом „икономије“ из разлога које сам навео, предложио је прихватање идеје блаженог Августина, по којој се канонске и благодатне границе

Цркве не подударају: Благодат Светога Духа наставља на неки начин да делује, пркосећи људској слабости. Износим одељак из формулације самог о. Флоровског о блаженом Августину:

„Није било толико важно да ли су свете тајне расколникâ биле „неважеће“ (illicita) или не; много важнија је била чињеница да раскол представља раскид љубави. Но љубав Божија прекрива и превазилази подбачај људске љубави. Код расколникâ, чак и код јеретикâ, Црква наставља да пружа своје спаситељно и освећујуће дело. Ово додуше не мора да значи да се расколници још увек налазе *унушар* Цркве... Тачније би било да кажемо да Црква и даље делује код расколникâ ишчекујући тајанствени час када ће тврдоглаво срце поклекнути... када ће жеђ за заједницом и јединством дукнути и распламсати се. Валидност светих тајни расколникâ тајнолико је јемство њиховог повратка у саборну пуноћу и јединство.“

Отац Флоровски је свестан да светотајинска теологија светога Августина није била позната на Истоку и у Византији у прва времена, док је у православљу у млађе време учење о светим тајнама претрпело римокаатоличке утицаје схоластичког типа. Сходно овоме, не очекује да ће његов предлог за разрешење проблема валидности светих тајни расколникâ и јеретикâ на основу Августинове еклисиологије бити лако прихваћен. Али он проблем поставља и на уверљив начин указује на његову озбиљност и недовршеност.

Одиста, како је показала, тренутно у току расправа поводом признавања аутокефалности Украјинске Цркве, у окриљу православља створена је пометња око овог питања. Признавање рукоположења ранијих расколникâ у Украјини од стране Васељенске патријаршије изазвало је негодовање одређених православних, управо на основу логике по којој расколници не располажу освећујућом благодаћу, с обзиром да су одсечени од саборне Цркве. Тако се превиђа чињеница да се, током читавог трајања предања Цркве — од Василија Великог и васељенских сабора до новијег времена укидањем бугарског раскола, свете тајне расколникâ и јеретикâ нису понављале приликом исцељења раскола, и то зато што су се, како то наглашавају велики каноничари, као што је Димитрије Хоматијан и свети Никодим Светогорац, сматрале „важећима“.

3. „Подвиг“

У списима о. Флоровског веома рано сусрећемо руски термин „подвиг“, који није лако превести на други језик, а који се често преводи изразом „аскетски подухват“ („ascetic achievement“), или „стваралачка победа“ („creative victory“), или сличним изразима. Овај појам везан је за професорово шире схватање света, од којег зависе основни елементи његовог богословља. Следом, морамо се осврнути, макар и у веома општим цртама, на ово његово схватање које, уосталом, има и пресудне егзистенцијалне конотације у сваком времену.

Да бисмо схватили смисао овог термина потребно је да се осврнемо на студије оца Флоровског које говоре о учењу о стварању света. Само по себи је речито оно што је о. Флоровски, упитан које своје дело сматра најзначајнијим, одговорио: „студију о појму стварања код светога Атанасија и Отаца Цркве“. У овом учењу о. Флоровски је видео велики рез који је у историју философије унела светоотачка мисао. За антички хеленизам, Бог и свет су узајамно били нераскидиво везани у једној понављајуће кружећој вечности; случајна и коренита новина није стварала истинско „биће“: „ништа ново под сунцем“. У IV веку по Христу, под изазовом аријанизма, Атанасије Велики говорио је о свету и стварању као производу Божије воље — не *йрироде*, што значи да је постојање света производ *слободе*, а не нужности. Тако се у историји могу стварати, и од Бога и од човека, потпуно нови догађаји које не налаже нужност природе, већ слобода. Слобода може да победи сваку нужност, чак и законе природе.

Овакву могућност слободе да мења па чак и да надмашује природу и њене законе, о. Флоровски је видео код мученика и подвижника Цркве, и веровао је да је такав „етос“ везан за крштење и живот сваког хришћанина, а извире из самога живота Христа, и то посебно из његовог крста и васкрсења. Сви светитељи Цркве на овај или онај начин остварују „подвиг“, и сви чланови Цркве су позвани да покрену своју слободу у овом смеру. Ова идеја прати сав рад о. Флоровског, а посебно радове који се односе на подвижничке оце византијског времена. (За ову тему занимљив је и његов предговор књизи блаженопочившег старца Софронија о светоме Силуану Атонском, којег је Флоровски лично био упознао на Светој Гори и чија је фотографија, сећам се, увек стајала на његовом радном столу).

Основна идеја која лежи у појму „подвиг“ је *неограничена моћ слободе*. У овој тачки Флоровски се сусреће са Достојевским. Благодат Божија, пише Флоровски, може победити природу, али не и вољу. Воља човечија исцељује се само слободом. Подвиг се ослања на овој истини. На истој истини ослања се и парадоксална тајна, како је он назива, вечнога пакла: ни љубав Божија не може да присили вољу оних који желе да вечно буду далеко од Њега.

Овим израња централни значај појма личности у богословљу цењеног учитеља². Отац Флоровски изрично одбацује гледиште неких, по којем појам личности изостаје из светоотачке мисли, када каже, осврћући се на свете оце: „Идеја личности можда је представљала највећи допринос хришћанства философији“. Богословска мисао о. Флоровског и о овом питању остаје увек актуелна.

² Уп. Зизијулас, 2016, стр. 9–16

4. Важност Цркве

Истицање подвига од стране о. Флоровског на први поглед чини се као да води схватању да је центар живота верника борба за његово *индивидуално* спасење. Ипак, целовито изучавање његовог рада уверава нас да, за вечне успомене учитеља, ниједан такав „индивидуални“ подухват не обезбеђује спасење; као што у навратима наглашава позивајући се на стару изреку: „*unus christianus nullus christianus*“. Још од самих почетака његове каријере Црква се налази у средишту његовог богословља³. „Христос нам се не открива у осами, већ у нашој узајамној саборности и јединству“. Његово исцрпно дело „Тело живог Христа. Православно тумачење Цркве“ сведочи о важности коју придаје Цркви по целокупно богословље, а посебно по христологију. Црква је потпуни Христос, Глава без Тела је незамислива.

Следећи светога Николу Кавасилу, Флоровски се не устручава да поистовети Цркву са *Свештом Евхаристијом*. „Црква живи у Евхаристији и кроз Евхаристију“, пише. Флоровски је, неспорно, изражавалац такозване „евхаристијске еклисиологије“. Не делећи поједине ставове са Афанасевим, не устручава се да поистовети „Тело Христа“ како са Црквом, тако и са Евхаристијом. Христос, Црква и Евхаристија чине једну целину и једно изражава друго: све то чини „Тело Христово“.

Но Црква је, и то у виду Свете Евхаристије, у богословској мисли о. Флоровског, нераскидиво везана и за друге области богословља, којима је посветио велики део свога рада. Посреди су углавном *анѿропологија* и *есхаѿологија*. Његово становиште у овим областима посебно је занимљиво.

О. Флоровски посебно је осетљив на начин којим православно богословље треба да се постави према платонском појму душе. Позивајући се на свете оце првих векова, као што су апологете Атинагора, Татијан и свети Иринеј, он наглашава и истиче значај *ѿела* по идентитет човека. Стално цитира Атинагорине одељке: „Бог није дао независно постојање и живот нити природи душе по себи, нити природи тела засебно, већ човеку који се састоји од душе и тела“. Како ово коментарише о. Флоровски, не би више било човека ако би се пуноћа овога склопа нарушила. И опет цитира Атинагору: „Ако нема васкрсења (телà), људска природа више није људска“. За о. Флоровског „човек без душе је леш; али и душа без тела је утвара („ghost“)“.

Ако пак тако стоје ствари, шта се догађа човековом смрћу? По платоничкој антропологији смрт ослобађа душу њене „гамнице“, тела, и тако она живи вечно. Појам бесмртности душе, који је усвојило и светоотачко предање, има порекло у платонизму и њега треба прихватити, по о. Флоровском, са великим опрезом. Јерес природне и без Бога бесмртности душе озбиљнија је од јереси истовремене смрти душе и тела до васкрсења

³ Уп. Ζηζιούλας, 2014, стр. 43–52.

(душесмртије, θνητοψυχισμός), писаће он. На једном другом месту појасниће своје схватање:

„Дословно смртно и пропадљиво постало је као последица греха једино тело. Једино тело се распада по смрти... но не „умире“ само људско тело, већ чини човек. Човек се састоји од тела и душе. Али ни душа, ни тело, засебно, не чине човека“.

Оваквим својим гледиштем Флоровски жели да усмери нашу пажњу на пресудни значај који за православну веру има ишчекивање васкрсења тела. Ниједно налажење олакшања у неком опстајању човека после смрти, заснованом само на природној бесмртности душе, није хришћанско. Душа не престаје после смрти да осећа недостатак свог тела и да жудно ишчекује да га поново стекне у будућем васкрсењу. Без овог снажног ишчекивања, смрт губи своју трагичност, престаје да буде „последњи непријатељ“ човеку⁴, како је назива апостол Павле. Помирење са смрћу, које нажалост веома често проповеда и сама Црква, није сагласно нити библијској, нити светоотачкој антропологији. Представља потпуно приклањање платонизму.

На овом месту израња кључна важност Цркве по антропологију. Уколико човек опстаје једино ишчекујући поновно задобијање свога тела, како избећи опасност од непостојања? Како може да црпи постојање из будућности, из нечега што се још није догодило? О. Флоровски није развио неки философски одговор на ово питање, који би водио до толико неопходне по православно догословље *есхајолошке онџолоије*. Ипак, он даје одговор путем еклисиологије, и то евхаристијске. Каже:

„Смрт је пропаст. Али личности опстају, и они који су у Христу још увек су живи — иако у стању смрти. Верни се не надају просто у будући живот, него су већ живи, мада чекајући васкрсење“.

Како то ово бива? Одговор ће дати у једном другом спису:

„У јединству Тела Христовог смрт губи своју силу раздвајања. Упокојени, који почивају у Христу, још увек су живи зато што су у Христу сви један. Зато се они који су преминули и помињу приликом служења Свете литургије“.

Тако, наш опстанак после смрти не треба тражити у платонистичкој бесмртности душе. За нас православне довољна је вера у „заједницу свети“, у тело Христа, у Цркву, како се она проживљава у Светој Евхаристији. Тамо, у Чаши вечнога живота, смрт губи своју раздвајајућу силу, док се у заједници евхаристијског Тела живи и уснули сједињују предокушајући своје васкрсење. Ово су имали на уму свети Игнатије и Иринеј када су Евхаристију назвали „леком бесмртности, серумом против умирања“. Евхаристијска еклисиологија је довољна — није потребно прибегавати платонизму — у потрази одговора на питање живота после смрти.

⁴ Уп. Zizioulas, 2012, стр. 1–14.

Мисао оца Георгија Флоровског била је толико стваралачка да је видела и приказивала међусобне везе и односе појединих учења Цркве, имајући као главну осовину не само речи већ и „ум“ Отаца Цркве, као и бригу о томе како пренети њихово размишљање савременом човеку.

Литература

- Zizioulas, J. (2012). Ontology and Ethics. *Садорносї̄*, 6, 1–14.
- Зизијулас, Ј. (2013). Истина, толеранција, монотеизам. Да ли је могућ један међурелигијски дијалог?. *Садорносї̄*, 7, 1–5.
- Ζηζιούλας, Ι. (2014). Το Μυστήριο της Εκκλησίας και το Μυστήριο της Αγίας Τριάδος. *Садорносї̄*, 8, 43–52.
- Зизијулас, Ј. (2016). Света Тројица и људска личност. *Садорносї̄*, 10, 9–16.

Иоанн Зизиулас

Афинская академия наук, Афины

**О. Георгий Флоровский:
вневременное значение его вклада в богословие**

В нашей работе мы рассматриваем темы, интересовавшие блаженнопочившего учителя о. Георгия Флоровского, которые и поныне интересуют Православную Церковь и ее богословие, а также ответы на данные темы, которые мы можем почерпнуть из творчества, оставленного нам нашим учителем. Таким образом, мы покажем актуальность его вклада в богословие, а также его значение для Православной Церкви и ее богословия в настоящем.

Ключевые слова: современное богословие, Георгий Флоровский, подвиг, Церковь, единство Церкви.

Датум пријема чланка: 20. 04. 2019.

Датум прихватања чланка за објављивање: 07. 10. 2019.